

Компанія рейверів-утікачів – дві жінки й троє чоловіків – надзвичайно органічний ансамбль непрофесійних (як і в Панах) акторів: Джейд (Джейд Укід) і її друг Тонін (Тонін Жанв'є), друга пара – Стеффі (Стефанія Гадда) й Джош (Джошуа Ліам Хендерсон) та панк Бігуї (Річард Белламі), до якого всі ставляться як до улюбленого члена сім'ї. У двох з них – фізичні вади: у Тоніна відсутня частина ноги, й він користується протезом; у Бігуї – тільки одна рука. П'ятеро ветеранів-рейверів розмовляють між собою на суміші французької, іспанської й англійської мов. Всі вони – експерти з життя поза цивілізацією і вважають, що кінець світу вже давно настав. Батько з сином поступово впливають на цей колоритний колектив. Відкритість юнака до нового світу – те, що його батько, схоже, втрапив, – пов'язує всіх. Вибір на роль батька Серхі Лопеса (відомий іспанський актор, який зіграв армійського капітана-садиста в «Лабіринті Фавна» Гільермо Дель Торо) – велика удача для стрічки: його неголене обличчя далеко від того, що в попередній ролі. Позбавлений влади, яку давала уніформа, він – задумливий і стійкий – поступово заражає глядача високим ступенем болю, наближаючись до трагічного героя.

Поки втрачені душі подорожують вкритими пилом, звивистими, небезпечними дорогами Північної Африки, намагаючись вислизнути від марокканської влади, ми починаємо розуміти основний політичний меседж фільму. Він – про самовпевнене, наївне, ліберально орієнтоване суспільство, яке, перебуваючи в стані постійної втечі та бажання хоч ненадовго позбутись екзистенційного болю, не усвідомлює небезпек існування поза межами цивілізації, сподіваючись, що може продовжувати танцювати навіть під час Третьої світової. Насправді ж «поза межами цивілізації» є лише смерть, і вона вже очікує «туристів пустелі». Назва стрічки «Сірат» означає в ісламі тонкий і гострий, як лезо ножа, міст між Пеклом і Раєм, а арабською буквально означає «шлях». Але небезпека для харизматичних персонажів криється не тільки в небезпечній дорозі, а й у їхній надломленій психіці й відчаї, що наростає. В стрічці вгадуються стилістичні мотиви «Плати за страх» Анрі-Жоржа Клузо (1953), «Харджора» Пола Шредера (1979), «Шосе в нікуди» Девіда Лінча (1997), «Безумного Макса» Джорджа Міллера (2015). Але Лаше розвиває тему й іде далі.

Остання частина фільму заряджена такою напругою, якої я не пригадую у фільмах останніх років. Бажання об'єднати роуд-муві з історією «лівих пошуків», документальний реалізм з політичною алегорією близьке до того, аби підірвати художню цілісність фільму. Але цього не відбувається. Авторський стиль Лаше – динамічні довгі кадри, мінімум слів, максимум візуальних і звукових вражень, ефект зернистої 16-мм плівки – цементує дійство, незалежно від того, що відбувається на екрані. Філософська притча Лаше вдало балансує між екстазом і поразкою, кожен кадр відбувається ніби на краю розщелини, наочно демонструючи, що мостом між цивілізацією й варварством, усвідомлюючи цей факт чи ні, ми кожен день ходимо.

(Продовження в наступному номері)

Світлі люди на цілющих грязях

Ігор Кручик

«Санаторій»

Режисер Гар О'Рурк
Оператор Денис Мельник
Продюсери: Ендрю Фрідман,
Кен Вордроп, Саманта Корр
Україна, Ірландія, Франція,
2025

Режисер Гар О'Рурк.

Влітку фестиваль «Docudays.UA» стартував у столичному кінотеатрі «Жовтень» повнометражним документальним фільмом ірландця Гара О'Рурка «Санаторій».

Це – про курорт «Куяльник»: окреме містечко на околиці Одеси, біля солоного грязевого лиману, який за лікувальними властивостями порівнюють з уславленим Мертвим морем в Ізраїлі. Там – кілька старих корпусів, збудованих ще за царату, і кілька новіших – періоду «розвиненого соціалізму», коли в архітектурі практикувався певний модернізм і конструктивізм. Зелені алеї, бювет з мінералкою, заводик по розливу мінеральної води у ПЕТ-пляшки, кілька магазинчиків.

Оскільки я сам колись оздоровлювався в Куяльнику, то добре знаю ці місця і локації. Впізнавав показані на екрані кімнати багатоповерхового житлового корпусу з виходом на спільний довжелезний балкон, звідки видно Чорне море. Мури царських процедурних корпусів – з бароковими капітелями, візерунчастою майолікою, з башточками і балюстрадаю. Модерний за архітектурою, з вікнами-трикутниками закритий басейн з ропою. Масажний і фізкультурний кабінети. Клуб, бібліотеку. Й власне – сам широченний грязевий лиман Куяльник, на протилежному від санаторію березі якого ген-ген видніються будівлі району Пересип.

Режисер Гар О'Рурк і оператор Денис Мельник не прикрашають дійсність. Покоцані стіни, руїни покинутих старих корпусів, матюки з вуст не надто гречних робітників (до прикладу, коли лунає повітряна тривога – чуємо типові вислови на адресу росіян), згадки остогидлої війни й дріб'язковості стосунків... Це кіно, достовірне у своїй документальності. Однак чи то світло так вдало виставлене, чи мізансцени вибудовані продумано, чи персонажі обрані рельєфні – але фільм заворожує, ніби це не документальне кіно, а художнє, якийсь арт-хаус.

Ворог нині окупував українські санаторії у Криму й у Приазов'ї. Не знаю, чи думав про це Гар О'Рурк. Але гля-

Кадри з фільму «Санаторій». Режисер Гар О'Рурк. Україна, Ірландія, Франція. 2025.

дача (мене зокрема) під час перегляду не полишала думка про Ялту і Бердянськ, про Гурзуф і Кирилівку, Євпаторію і Приморськ, нині загарбані російськими окупантами. Відтак ще ціннішим виглядає наш старий добрий Куяльник – грязева перлина біля лиману. Він зараз теж – на лінії вогню, по суті, на фронтірі.

До повномасштабної війни оздоровчий комплекс працював майже цілорічно, туди приїжджали тисячі людей (в тому числі із сусідніх країн і навіть з Євросоюзу) – на унікальні методи оздоровлення, які тут практикуються з 1833 року, з використанням лікувальної грязі і солоної ропи Куяльницького лиману. Коли почалося повномасштабне вторгнення росіян – санаторій, звісно, закритися. Сезон 2022 року був зірваний агресором. А влітку 2023 року тут наважилися з'явитися кількадесят відпочивальників. «Куяльник» знову запрацював, попри постійні жорстокі обстріли цивільної Одеси, й саме тоді ірландець заходився тут знімати свій фільм.

Звісно, Гар О'Рурк аж ніяк не забуває про російсько-українську війну: у фільмі лунають сирени тривоги, ми бачимо кадри із санаторійного бомбосховища. Персонажі, не надто педалюючи воєнну тему, все ж не дають вивести її за контекст фільму. Тут є військовий, що заліковує рани. Є вдова, яка проходить психологічну реабілітацію після загибелі на фронті чоловіка.

Ще два цікаві персонажі – турботлива мати-пенсіонерка із 40-річним сином-«дитинкою», яким вона надміру опікується, сподіваючись допомогти йому на курорті знайти матримоніальну пару. Вони разом їдять кавуна, мажуться гряззю, навіть танцюють. При цьому мати постійно по-доброму «наїжджає» на сина, вчить його жити, а той навіть не намагається емансипуватися – такий-от дивний симбіоз.

Ще одна героїня «Санаторію» – молода жінка, яка не може завагітніти і приїхала лікувати безпліддя. Розчулює прагнення цієї дівчини народити дитину – попри все. Показують нам і її чоловіка, який проводить її на лікуванні й теж всіляко поділяє цю мету. У війну – народити! А як інакше? Навіть тіні сумніву немає ані в молодого подруж-

жя, ані в працівників «Куяльника». Медперсонал всіляко сприяє прагненню материнства. Лікарі наводять дівчині обнадійливі приклади, коли після їхнього санаторію жінки вагітніли й народжували.

Своєрідна щемлива атмосфера, впізнавані персонажі – й це на тлі не менш впізнаваних повітряних тривог під час російських бомбардувань Одеси. В фестивальному інтерв'ю «Суспільному» режисер Гар О'Рурк сказав про свій фільм: «Це не просто про людей, які приїжджають лікуватися, – це історія про силу людського духу в темні часи».

Звідки береться стійкість українців, неймовірний спротив ворогам, жага життя? Режисерові вдається показати нас – нам. Іноді довгим кадром, не перериваючи споглядання навіть тоді, коли жодного екшену немає, а відбувається щось звичайне, побутове. Героям раз-по-раз хтось анонімний ставить питання за кадром – обережно, ненав'язливо, ніби між іншим. Така манера набагато симпатичніша, ніж коли інтерв'юєр пнеться у кадр, аби покрасуватися і надути щокі. Вона дозволяє концентрувати увагу саме на персонажах. Наведу приклад.

Я пам'ятаю декого з персоналу. Зокрема, лікарку – біляву жінку середніх років, плавну в рухах, емпативну й розумну. Коли я там оздоровлювався, вона була значно молодшою, і я тоді подумав собі: «Чого така красуня порпається у грязюці? У неї є все: молодість, приваблива зовнішність, освіта. І це ж Одеса! Знайшла б собі якогось румунського капітана – і чкурнула б у Європу! Як зробили багато красивих і розумних українок, на жаль...»

Гар О'Рурк дав мені відповідь, коли лікарці поставили природне для документалістики питання: ким були ваші батьки? Мама – процедурною медсестрою: щодня робила пацієнтам грязеві аплікації. Тато ж працював моряком на санаторійному кораблику й зачерпував з лиману отой чорний лікувальний намул. Майбутня лікарка ще дитиною бігала по санаторію, між старим лікувальним корпусом і новим житловим, між клубом і лиманом. Вона тут виросла, zalюблена у свій Куяльник, як інші люблять рідні Карпати, Дунай чи Азовське море. Розуміла змалку ве-

личезну користь для людей від праці персоналу санаторію. Вірність справі батьків, любов до місця народження й дитинства – що це, як не патріотизм «по життю», без усіляких гасел?

Відданим своїй долі виглядає також директор санаторію – корпулентний матюкливий чолов'яга, схожий на типового одеського биндюжника. Він теж, виявляється, народився і провів дитинство на берегах лиману і знає в санаторії кожну шпарку. Директор на наших очах винахідливо вирішує купу побутово-організаційних питань і робить це так нестандартно, з таким своєрідним гумором і розумінням справи, що цікаво дивитися на це, як на карколомні пригоди. З контексту можна зрозуміти, що очолив санаторій він нещодавно – коли порозбігалися від війни інші керівники.

Чому кіно зняте саме про Куяльник? Щодо мотивацій ірландця – ми можемо дивуватися, що режисер з далекого Дубліна обрав саме таку специфічну тему.

Звісно, він шукав щось нестандартне – таке бажання часто буває у митців. А Куяльник – справді унікальна штука. Тут поєднані таємниця здоров'я й довголіття – і всепереможний одеський гумор, архітектура царської імперії – й пізнього СРСР, секрети кохання – і потужна лікувальна грязь... Думаю також, що Гар О'Рурк перейнявся «українським оздоровчим питанням» ще під час знімання свого попереднього документального короткометражного фільму «Качалка» про саморобне спортивне містечко у київському Гідропарку, де українці качають м'язи і зміцнюють дух за допомогою іржавого металобрухту, перетвореного на корисні фітнес-агрегати.

Виглядає так, що в ірландця О'Рурка були непогані соратники й консультанти на фільмі «Санаторій». Насамперед, мабуть, український оператор Денис Мельник – і не лише він. Співпродюсеркою значиться українська компанія «2332 Films Ukraine». Провадився й спеціальний кастинг. Ми знаємо, що Docudays.UA позиціонується як фестиваль кіно про права людини. Про які ж права йдеться у фільмі «Санаторій»? Звісно, про право на відпочинок і належну охорону здоров'я. Про право на мир і безпеку. І про ще одне базове право – бути собою, жити на своїй землі, на батьківщині. Один із засновників фестивалю Docudays UA харківський режисер і кінопродюсер Геннадій Кофман, який сам створив понад 20 документальних фільмів, тобто знається на цій справі, дав таку оцінку кінострічці колеги-ірландця: «Усе є в цьому фільмі: смуток, біль, гумор і любов. “Санаторій” стає вражаючим кінематографічним дослідженням української стійкості, зізнанням у любові до України й українського народу».

Саме так: біль і... гумор. Ну, а як без нього, коли йдеться про одеський курорт? Смішні й кумедні не лише репліки персонажів, а й ситуації, у яких вони виявляють себе, й дивакуваті стосунки між ними. Усмішка раз-по-раз виникає аж до останніх секунд, коли широкою панорамою показано лиман Куяльник, по якому діловито пливе на спині голий (тобто лише у плавках) директор санаторію. А по його об'ємному пузу делікатно біжать заключні титри фільму.

Степан Коваль: «Іноді обмежував політ фантазій авторів, про що дуже шкодую»

Бесіду веде Лариса Брюховецька

Режисер і сценарист анімаційного кіно Степан Коваль.

– На початку 2000-х, коли кіногалузь України фактично перебувала в комі, міжнародний успіх вашої дотепної стрічки «Йшов трамвай № 9» став надією для українських кінематографістів. У тому сенсі, що навіть за невеликі кошти можна досягати успіху. Ви ж після цього прийняли пропозицію взяти участь у міжнародному проєкті і створили ще один наповнений цікавим змістом і стверджувальним висновком фільм «Злидні». Як ви натрапили на цю казку і чим вона вас привабила?

– Сценарії для створення фільму для цього проєкту були запропоновані студією «Пілот», їх було майже півсотні, і я вибрав саме «Злидні». В дійсності, не пам'ятаю, що саме привабило в цій казці, але коли я став досліджувати її, виявилось, що подібні казки є в культурі багатьох народів у різних інтерпретаціях, та першоджерело належить народів стародавньої Індії. Це вічна історія стосунків між сусідами... Кураторами цього фільму були Олександр Татарський